

СЛОВ'ЯНСЬКА МІФОЛОГІЯ В МИСТЕЦТВІ ГРАФІКИ: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ТА ХУДОЖНІЙ АСПЕКТИ

Святна М.С., студ. гр. ОМ-414

Науковий керівник – Копилова Н.О., канд. культ., ст. викладач (кафедра Образотворчого мистецтва, Одеська державна академія будівництва та архітектури)

Анотація. У статті розкривається тема поглиблення в історію та культуру українського народу через призму художнього осмислення її старовинних міфологічних вірувань та уявлень. Розглянуто приклади втілення сюжетів слов'янської міфології у світовому та вітчизняному мистецтві. Запропоновано композиційне рішення графічної роботи «Жертвоприношення Перуну» у техніці монотипії.

Актуальність обраної теми. Найбільшим надбанням кожного народу є його духовна культура. Слов'янська міфологія виступає однією з невід'ємних частин духовної культури українського народу. На жаль, до нашого часу не збереглося достатньо інформації для поглибленого аналізу життя людей, що проживали на території сучасної України, за часи панування язичництва. Доступна лише невелика кількість уривків прадавньої міфології, але і вони могли бути скориговані пізнішими християнськими проповідниками. В свою чергу художники за допомогою мови мистецтва й власної фантазії можуть звертатися до цієї теми, передавати її дух у художніх образах та привертати увагу до необхідності вивчення українським суспільством власної історії та культури.

Міф – це сказання про давні вірування, богів і героїв. Міфологічний жанр – жанр образотворчого мистецтва, сюжети якого черпаються з міфів та містять міфологічні персонажі. Характерною рисою саме українських міфів є велика пов'язаність з природою та її явищами: наші предки прославляли сили небесних світил, вітрів, дощів і блискавок. Такій міфології були притаманні пантеїзм та політеїзм. Пантеїзм – філософсько-релігійне вчення, за яким Бог ототожнюється з природою та її явищами. Політеїзм – визнання і поклоніння багатьом богам. Проблематика достовірного збереження української культури дохристиянських часів визначається низкою складних факторів, зокрема релігійних, політичних, історико-культурних. Століттями літописці вважали язичницькі вірування за пережитки малокультурних звичаїв, тому більшість письмових згадок мали насамперед осудливий характер. Протягом останніх двох століть науковці ведуть дослідження у цій галузі і досі продовжують пошук матеріалів для пізнання культури тих часів через писемні, археологічні та фольклорні матеріали.

Взагалі за браком інформації, збереженої з часів панування язичництва на наших територіях, ми можемо лише припускати існування і ролі богів того дня. Науковці зазначають, що для різних племен навіть верховні боги могли ризнитися, тому звичаї і трактування також не були взаємоузгодженими на всій території панування язичництва. Наразі можна спиратися в багатьох питаннях на описи літописців з різних країн, що або були свідками цього, або вже за часів панування християнства з усних згадок писали про це. Звичайно, простежуються певні збіги з грецькою, індійською та скандинавською міфологією, можливі і випадки запозичення між ними впродовж розвитку деяких символів. Важливо зазначити, що попри *політеїстичний* характер язичних вірувань краще буде описати їх як *генотеїстичні*. Генотеїзм – форма релігії, в якій панують багато Богів, але на чолі з верховним.

Питання ієрархії також дискусійне за нестачею доказів, але вважається, що за верховних Богів віруючі сприймали **Рода і Рожанець**. Творцем Всесвіту і верховним Богом над усіма іншими Богами українці вважали Рода. «Він живе на небі, їздить на хмарах, дарує життя людям, звірам, птахам, дарує дощ на посіви жита, дає людині долю. Род уособлював також нащадків одного предка, тобто був пов'язаний з усім родом у сукупності: померлих

предків, живих нащадків і майбутні, ще не народжені покоління єднав Род» [4]. Відомо що Рожаниць було двоє, вірогідно мати і донька. Досі вчені не можуть сказати, ким приходилися Рожаниці самому богу: вони обидві могли бути його дружини чи доньки. Також є і теорія що вони виникли навіть раніше, за часів матриархату, і могли стояти над Родом до закріплення патріархату у слов'ян. «Жіночі божества Рожаниці були пов'язані з народженням і мали таємний зв'язок з зірками» [4]. Є згадки, що наші пращури ототожнювали богинь з сузір'ями Великої та Малої Ведмедиць.

Батьком «українського Олімпу» доволі часто визначають **Сварога** – бога неба, вогню і світла, який також вважається богом шлюбу та оспівується у веснянках, колядках і щедрівках. Символ, що ототожнювався зі Сварогом і трапляється у різних легендах, – плуг. Досі існують українські обряди з його використанням, наприклад, новорічні обходи хат з плугом та покладення плуга під різдвяним столом [4].

Дажбог – Бог Сонця. Якщо розбирати дослівно, то його ім'я можна поділити на два: *даждь* – що означає «дай», і *бог* від «блага», «багатства». «У філософському розумінні Дажбог дає буття, тобто дух і матерію, які є близнюками» [4]. Також він асоціюється з земним достатком, його вважали Богом, що опікується врожаєм пшениці й жита. Символом Дажбога пізніше стала квітка соняшника, бо вона ніби слідкує за сонцем, над яким він править.

Одним з найстаріших богів що приносив достаток та покровителем скоту був **Велес**. «Велес був опікуном купецтва, торгівлі, як римський Меркурій» [4]. Як і Меркурію, Велесу приписували покровительство над мистецтвом, а саме музикою, поезією тощо. Пізніше за впливом християнізації язичницькі Боги потрапили до розряду «нечистої сили» і Велеса нарекли Богом підземного царства мертвих і надали йому нове ім'я – Вій.

Єдиною з пантеону язичницьких жіночих божеств відомою нам була **Мокош**. Була вона покровителькою жіночих сфер життя, таких як: прядіння, ткацтво, рукоділля та інші господарських речей. В образі Мокоші ми бачимо відгомін стародавнього культу Богині-Матері, що походить з дуже давніх часів.

Згадується ще велика кількість Богів у слов'янській міфології, про яких існують згадки, повір'я, і чиї постаті досі є предметом дослідження. Дослідники зазначають, що у багатьох аспектах такі боги як **Хорс**, **Стрибог**, **Ярило**, **Купайло**, **Сімаргл** можуть бути менш вивченими в силу свого давнього походження, або навпаки не достатньо розвинуті для конкретизування їх сфери діяльності. Припускають, що Хорс і Дажбог виконували одну функцію, але по різному оспівувались у різних племен.

Бог, що вражає ворогів блискавками та є покровителем війн зустрічається нам у міфології греків під ім'ям Зевс, у римський як Юпітер, у скандинавський – Один, і індуській – Індра. Своєю чергою у слов'ян такого Бога звали **Перун** [2]. В українських діалектах слово «перун» і досі існує як синонім грому і блискавки. Існувала велика кількість повір'їв, пов'язаних з громом та блискавкою, вони могли мати як позитивне, так і негативне значення. «Перуна уявляли струнким, срібноголовим, золотовусим чоловіком з луком і стрілами в руках» [4]. На території стародавнього Києва до часів християнізації, яку приніс князь Володимир, найпоширенішим був саме культ Перуна. Навіть сам князь, до того як охрестити Русь, перед своїми походами молився перунові за свою дружину і приносив жертви, сподіваючись на перемогу у битвах. Вже пізніше на зміну Перунові у християнському трактуванні його функції на себе візьме святий Ілля.

Міфологічна тема в образотворчому мистецтві має довгу історію та досі є актуальною у різних країнах світу, здебільшого тема у країнах Східної Європи та Балтії, бо це території, де історично панувало язичництво. Багато відомих світові митців Східної Європи, зокрема Чехії, були зацікавлені в сюжетах язичницької міфології і життям давніх слов'ян взагалі. Це Карел Вітезслав Машек, Альфонс Марія Муха, Вітольд Прушковський та інші.

Карел Вітезслав Машек (1865-1927 рр.) – чеський художник, сучасник і співвітчизник Альфонса Мухи. Карел Машек розглядає у своїх роботах слов'янське язичницьке минуле і зображує загадкові ритуали (рис. 1, 2) [1]. Митець працював в епоху символізму та модерну,

Його полотна відрізняються витонченістю ліній, насиченим яскравим колоритом, загадковістю та багатством символів.

Рис. 1. Карел Вітеслав Машек, «Купало»; XIX ст.; полотно, олія

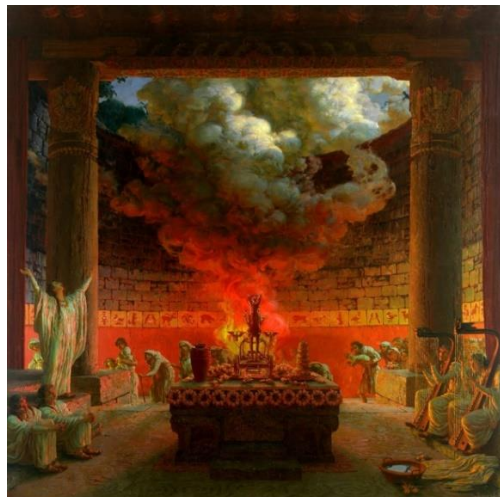

Рис. 2. Карел Вітеслав Машек, «Алегорична сцена»; 1913; полотно, олія;

Віктор Володимирович Крижанівський (1950 р.н.) – приклад українського митця, що звертався до образів слов'янської міфології. Темою своєї дипломної роботи він обрав зображення слов'янської культури та історії Давньої Русі, матеріал, до якої він ретельно підбирав. Його робота «Стародавній Київ» (рис. 3, 4) дуже уважно опрацьована як композиційно, так і за темою. У подальшій творчості митець неодноразово повертається до теми української міфології і у живописному відображенні [3].

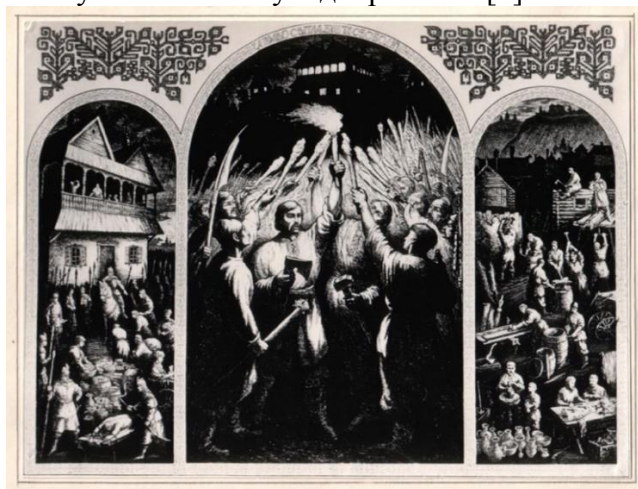

Рис. 3. Віктор Крижанівський «Стародавній Київ» дипломна робота, серія; 1982 р., графіка

Рис. 4. Віктор Крижанівський, «Стародавній Київ» дипломна робота, серія; 1982 р.; графіка

Опрацювання теоретичних та художніх матеріалів із розглянутої теми заклало основу для подальшого створення жанрової графічної композиції на тему «Жертвоприношення Перуну» за мотивами слов'янської міфології. Було розроблено візуальне відображення основної ідеї в ескізі до дипломної роботи (рис. 5). Також у пошуках іншого композиційного рішення був створений ескіз у графічній техніці під назвою монотипія (рис. 6). У ескізах відображається велич і могутність богів в очах тогочасної людини. Вогонь – виразний засіб, який психологічно захоплює людську підсвідомість і підкреслює образ, до якого звертаються віруючі.

Рис. 5. «Ескіз до композиції «Жертвоприношення Перуну», 2023, папір, графітовий олівець

Рис. 6. «Ескіз до композиції «Жертвоприношення Перуну», 2023, монотипія олійною фарбою

Висновок. Отже, слов'янська міфологія має глибоке коріння в історії та культурі слов'янських народів, її вплив можна побачити в багатьох аспектах сучасної культури й національної ідентичності слов'ян, зокрема в художній творчості.

Слов'янська міфологія є одним із важливих аспектів розвитку української духовної культури. Вона має свої характерні риси, які відрізняють її від багатьох інших і роблять унікальною та вартою подальшого вивчення, особливо з точки зору художників. Навіть через нашарування інших вірувань традиції давнини і досі присутні у сучасному житті українського народу. Сюжети слов'янської міфології – тема, яку можна вирішувати у різні способи й техніки образотворчої виразності, вона може бути актуальною, поки людина пам'ятає про своє коріння і хоче передати ці знання наступним поколінням.

Література:

1. Капралова А. «Слов'янська епопея»: 10 чеських художників-символістів. Пломінь. 2022. URL: <https://plomin.club/czech-symbolists-artists/>
2. Левчук Л., Панченко В.І, Шинкаренко О. Історія світової культури. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 400 с. Розділ VIII – пункт «Слов'янська міфологія»
3. Слов'янська міфологія у творах українського художника Віктора Крижанівського. URL: <https://sribnovit.com/kultura/70-rokiv-vid-dnya-narodzheniya-khudozhnyka-prosvitnyka/https://www.liveinternet.ru/users/ferapont/post169583118/>
4. Українське язичництво / Г. Лозко. Київ: Укр. центр духов. культури, 2009. 90 с.